פרשת וירא

ספר בראשית · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק י״ח

א׳ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם׃

וירא אליו. לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּבָ״ה וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ (בבא מציעא פ״ו)׃

באלוני ממרא. הוּא שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ (בראשית רבה)׃

יושב. ישב כְּתִיב, בִּקֵּשׁ לַעֲמֹד, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה שֵׁב וַאֲנִי אֶעֱמֹד, וְאַתָּה סִימָן לְבָנֶיךָ שֶׁעָתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִים וְהֵן יוֹשְׁבִין, שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהילים פ״ב) (בראשית רבה)׃

פתח האהל. לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וָשָׁב וְיַכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ׃

כחום היום. הוֹצִיא הַקָּבָ״ה חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ בְּאוֹרְחִים, וּלְפִי שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹרְחִים בָּאִים, הֵבִיא הַמַּלְאָכִים עָלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים (בבא מציעא שם)׃

ב׳ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃

והנה שלשה אנשים. אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה וְאֶחָד לְהַפֵּךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם, שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֻיּוֹת (בראשית רבה). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּן כָּל הַפָּרָשָׁה הוּא מְזַכִּירָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים וַיֹּאכֵלוּ, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, וּבַבְּשׂוֹרָה נֶאֱמַר וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ, וּבַהַפִּיכַת סְדוֹם הוּא אוֹמֵר כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר לְבִלְתִּי הָפְכִּי, וּרְפָאֵל שֶׁרִפֵּא אֶת אַבְרָהָם הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט; הוּא שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ, לָמַדְתָּ שֶׁהָאֶחָד הָיָה מַצִּיל (בראשית רבה)׃

נצבים עליו. לְפָנָיו, אֲבָל לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי הַמַּלְאָכִים׃

וירא. מַהוּ וַיַּרְא שְׁתֵּי פְּעָמִים? הָרִאשׁוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן הֲבָנָה, נִסְתַּכֵּל שֶׁהָיוּ נִצָּבִים בְּמָקוֹם אֶחָד וְהֵבִין שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְהַטְרִיחוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּצֵא לְקִרְאָתָם עָמְדוּ בִּמְקוֹמָם לְכְבוֹדוֹ, לְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַטְרִיחוֹ, וְקָדַם הוּא וְרָץ לִקְרָאתָם, בְּכָבָא מְצִיעָא, כְּתִיב נִצָּבִים עָלָיו, וּכְתִיב וַיָּרָץ לִקְרָאתָם? כַּד חֲזִיהוּ דַּהֲוָה שָׁרֵי וְאָסַר פִּרְשׁוּ הֵימֶנּוּ, מִיָּד וַיָּרָץ לִקְרָאתָם׃

ג׳ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃

ויאמר אדני אם נא וגו׳. לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר וּקְרָאָם כֻּלָּם אֲדוֹנִים וְלַגָּדוֹל אָמַר אַל נָא תַּעֲבֹר, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הוּא יַעַמְדוּ חֲבֵרָיו עִמּוֹ, וּבְלָשׁוֹן זֶה הוּא חֹל (שבועות ל״ה). דָּ״א קֹדֶשׁ הוּא, וְהָיָה אוֹמֵר לְהַקָּבָ״ה לְהַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיָּרוּץ וְיַכְנִיס אֶת הָאוֹרְחִים וְאַתָּ״פּ אַחַר יָרַץ לִקְרָאתָם, הָאֲמִירָה קֹדֶם לָכֵן הָיְתָה, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אַצֶּל לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם, שֶׁנִּכְתַּב אַחַר וַיּוֹלֶד נֹחַ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא שֶׁהָיְתָה הַגְּזֵרָה קֹדֶם לַלֵּדָה כ׳ שָׁנָה, וּשְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת בְּבָ״ר׃

ד׳ יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃

יקח נא. עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְהַקָּבָ״ה שֹׁלֵם לְבָנָיו עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע (במדבר כ׳)׃

ורחצו רגליכם. כַּסָּבוּר שֶׁהֵם עֲרָבִיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם וְהִקְפִּיד שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עַ״ז לְבֵיתוֹ; אֲבָל לוֹט שֶׁלֹּא הִקְפִּיד, הִקְדִּים לִינָה לִרְחִיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם׃

תחת העץ. תַּחַת הָאִילָן׃

ה׳ וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃

וסעדו לבכם. בַּתּוֹרָה, בִּנְבִיאִים וּבַכְּתוּבִים מָצִינוּ דִּפְתָּא דְּלָבָא. בַּתּוֹרָה וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם, בַּנְּבִיאִים סְעָד לִבְּךָ פַּת לֶחֶם (שופטים י״ט), בַּכְּתוּבִים וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד (תהל׳ ק״ד). אָמַר רַבִּי חָמָא, לִבְּכֶם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לִבְּכֶם, מַגִּיד שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בַּמַּלְאָכִים (בראשית רבה)׃

אחר תעבורו. אַחַר כֵּן תֵּלְכוּ׃

כי על כן עברתם. כִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכָּם מֵאַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לְכְבוֹדִי׃

כי על כן. כְּמוֹ עַל אֲשֶׁר, וְכֵן כָּל כִּי עַל כֵּן שֶׁבַּמִּקְרָא, כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי (בראשית י״ט), כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ (בראשית ל״ג:י׳), כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ (שם ל״ח), כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חָנַתֵנוּ (במדבר י׳)׃

ו׳ וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃

קמח סלת. סֹלֶת לְעֻגוֹת, קֶמַח לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים, לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדֵרָה לִשְׁאֹב אֶת הַזֵּהֲמָא׃

ז׳ וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃

בן בקר רך וטוב. ג׳ פָּרִים הָיוּ, כְּדֵי לְהַאֲכִילָן ג׳ לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (בבא מציעא פ״ז)׃

אל הנער. זֶה יִשְׁמָעֵאל, לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת (בראשית רבה)׃

ח׳ וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃

ויקח חמאה וגו׳. וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפִּרְסָה שָׂרָה נִדָּה, שֶׁחָזַר לָהּ אֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְנִטְמֵאת הָעִסָּה (בבא מציעא שם)׃

חמאה. שֶׁמֶן הֶחָלָב שֶׁקּוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו׃

ובן הבקר אשר עשה. אֲשֶׁר תִּקֵּן ; קָמָא קָמָא שֶׁתִּקֵּן אַמְטִי וַאֲיָיתִי קָמַיְהוּ׃

ויאכלו. נִרְאוּ כְּמִי שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְשַׂנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג (בבא מציעא שם)׃

ט׳ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃

ויאמרו אליו. נָקוּד עַל אי״ו שֶׁבְּאֵלָיו, וְתַנְיָא ר״ש בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתַב רַבָּה עַל הַנְּקֻדָּה, אַתָּה דוֹרֵשׁ הַכְּתָב ; וְכָאן הַנְּקֻדָּה רַבָּה עַל הַכְּתָב אַתָּה דוֹרֵשׁ הַנְּקֻדָּה, שֶׁאַף לְשָׂרָה שָׁאֲלוּ אַיּוֹ אַבְרָהָם, לְמַדְנוּ שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ לָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּבָבָא מְצִיעָא אוֹמְרִים יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׂרָה אִמֵּנוּ הֵיכָן הָיְתָה, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה׃

הנה באהל. צְנוּעָה הִיא׃

י׳ וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו׃

שוב אשוב. לֹא בִשְּׂרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ, כְּמוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳ הַרְבָּה אַרְבֶּה, וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ כֵּן (בְּ״רַ). אֱלִישָׁע אָמַר לַשּׁוּנַמִּית לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בִּשְׁפְחָתֶךָ, אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְּׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ לַמּוֹעֵד אָשׁוּב, אָמַר לָהּ אֱלִישָׁע אוֹתָם הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם אָמְרוּ לַמּוֹעֵד אָשׁוּב, אֲבָל אֲנִי בָּשָׂר וָדָם שֶׁהַיּוֹם חַי וּמָחָר מֵת — בֵּין חַי וּבֵין מֵת לַמּוֹעֵד הַזֶּה וגו׳׃

כעת חיה. כָּעֵת הַזֹּאת לַשָּׁנָה הַבָּאָה, וּפֶסַח הָיָה, וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק, מִדְּלָא קָרֵינַן כְּעֵת אֶלָּא כָּעֵת׃

כעת חיה. כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתְּהֵא חַיָּה לָכֶם, שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם שְׁלֵמִים וְקַיָּמִים׃

והוא אחריו. הַפֶּתַח הָיָה אַחַר הַמַּלְאָךְ׃

י״א וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים׃

חדל להיות. פָּסַק מִמֶּנָּה׃

אורח כנשים. אֹרַח נִדּוּת׃

י״ב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃

בקרבה. מִסְתַּכֶּלֶת בְּמֵעֶיהָ וְאָמְרָה אֶפְשָׁר הַקְּרֵבִים הַלָּלוּ טְעוּנִין וָלָד ? הַשָּׁדִים הַלָּלוּ שֶׁצָּמְקוּ מוֹשְׁכִין חָלָב ? תַּנְחוּמָא׃

עדנה. צְחוּחַ בָּשָׂר, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה מַשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. דָּבָר אַחֵר לְשׁוֹן עֶדֶן ; זְמַן וָסֶת נִדּוּת׃

י״ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אָמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃

האף אמנם. הֲגַם אֱמֶת אֵלֵד ?

ואני זקנתי שְׁנָה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה וַאדֹנִי זָקֵן׃

י״ד הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן׃

היפלא. כְּתַרְגּוּמוֹ הֲיִתְבַּפֵּי? וְכִי שׁוּם דָּבָר מַפְלֶא וּמַפְרֵד וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי:

למועד. לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְיֻחָד שֶׁקָּבַעְתִּי לְךָ אֶתְמוֹל, לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת:

ט״ז וַתִּכַּחַשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי | יָרֵאָה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צָחָקְתְּ:

כי יראה וגו׳ כי צחקת. הָרִאשׁוֹן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן דִּהָא, שְׁנוֹתֵן טַעַם לַדָּבָר וַתִּכַּחֵשׁ שָׂרָה – לְפִי שֶׁיָּרְאָה; וְהַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא, וַיֹּאמֶר לֹא כִּדְבָרֵךְ הוּא אֶלָּא צָחַקְתְּ, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כִּי מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת, אִי, דִּלְמָא, אֶלָּא, דְּהָא:

ט״ז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:

וישקיפו. כָּל הַשְׁקָפָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְרָעָה חוּץ מֵהַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ (דברים כ״ו), שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ מַתְּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים:

לשלחם. לְוַוֹּתָם; כַּפָּבוּר אוֹרְחִים הֵם:

י״ז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה:

המכסה אני. בִּתְמִיהָה:

אשר אני עושה בְּסִדּוֹם. לֹא יָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וַחֲמִשָּׁה כְּרָכִין הַלָּלוּ שֶׁלּוֹ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְגוֹ׳ (בראשית י׳). קָרָאתִי אוֹתוֹ אַבְרָהָם – אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, וְאַשְׁמִיד אֶת הַבָּנִים וְלֹא אוֹדִיעַ לָאָב, שֶׁהוּא אוֹהֲבִי?

י״ח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

ואברהם היו יהיה. מ״א: זָכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ – בֵּרְכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲלִים, וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

י״ט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו:

כי ידעתיו. לְשׁוֹן חִבָּה, כְּמוֹ מוֹדָע לְאִישָׁהּ (רות ב׳), הֲלֹא בֹּעַז מֹדַעְתָּנוּ (שם ג׳), וַאֲדַעֲךָ בְּשֵׁם (שמות ל״ג). וְאָמְנָם עִקַּר לְשׁוֹן כֻּלָּם אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן יְדִיעָה, שֶׁהַמְחַבֵּב אֶת הָאָדָם מְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ, וְלָמָּה יְדַעְתִּיו?

למען אשר יצוה. לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמֹר דְּרָכַי. וְאִם תִּפָּרְשֵׁהוּ כְּתַרְגּוּמוֹ, יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ׳, אֵין לְמַעַן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן:

יצוה. לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּמוֹ כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב (איוב א׳):

למען הביא. כָּךְ הוּא מְצַוֵּה לְבָנָיו, שִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה׳ עַל אַבְרָהָם וְגוֹ׳; עַל בֵּית אַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל אַבְרָהָם, לָמַדְנוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת:

כ׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

ויאמר ה׳. אֶל אַבְרָהָם שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר, שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ:

כי רבה. כָּל רַבָּה שֶׁבַּמִּקְרָא הַטַּעַם לְמַטָּה בַּבֵּי״ת, לְפִי שֶׁהֵן מְתֻרְגָּמִין גְּדוֹלָה, אוֹ גְּדֻלָּה וְהוֹלֶכֶת, אֲבָל זֶה טַעֲמוֹ לְמַעְלָה בְּרֵי״ש, לְפִי שֶׁמְּתֻרְגָּם גְּדֻלָּה כְּבָר כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה, הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ:

כ״א אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה:

ארדה נא. לְמֵד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפְּלָגָה. דָּבָר אַחֵר, אֵרְדָה נָא לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם:

הכצעקתה. שֶׁל מְדִינָה:

הבאה אלי עשו. וְכֵן עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם, כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם, וְאִם לֹא יַעַמְדוּ בְּמִרְדָּן אֵדָעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְהַפְרַע מֵהֶן בִּיסוּרִין וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן. וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדָעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ (שמות ל״ג); וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נָקֻדַּת פְּסִיק בֵּין עֲשׂוּ לְכָלָה, כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּבָה מֵחֲבֶרְתָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ הַכְּצַעֲקָתָהּ – צְעָקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהָרְגוּ מִיתָה מְשֻׁנָּה עַל שְׁנָתְנָה מָזוֹן לָעָנִי, כַּמְפֹרָשׁ בְּחֶלֶק:

כ״ב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה:

ויפנו משם. מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לְוָם שָׁם:

ואברהם עודנו עומד לפני ה׳. וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמֹד לְפָנָיו, אֶלָּא הַקָּבָ״ה בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ, זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה, וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״וַה׳ עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד עַל אַבְרָהָם״? אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה (אֲשֶׁר הֲפָכוּהוּ רַז״ל לִכְתֹּב כֵּן) (בראשית רבה):

כ״ג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע:

ויגש אברהם. מָצִינוּ הַגָּשָׁה לַמִּלְחָמָה, וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגוֹ׳ (שמואל ב י׳), וְהַגָּשָׁה לְפִיּוּס וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, וְהַגָּשָׁה לִתְפִלָּה, וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא (מלכים א י״ח), וּלְכָל אֵלֶּה נִכְנַס אַבְרָהָם לְדַבֵּר קָשׁוֹת וּלְפִיּוּס וְלִתְפִלָּה:

האף תספה. הֲגַם תִּסְפֶּה. וּלְתַרְגּוּם שֶׁל אַנְקְלוֹס, שֶׁתִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן רֹגֶז, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, הַאַף יַשִּׁיאֲךָ שֶׁתִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע:

כ״ד אוּלַי יֶשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ:

אולי יש חמשים צדיקים. עֲשָׂרָה צַדִּיקִים לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ, כִּי ה׳ מְקוֹמוֹת יֵשׁ. וְאִם תֹּאמַר: לֹא יְצִילוּ חַמִּשִּׁים צַדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה תָּמִית הַצַּדִּיקִים?

כ״ה חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת | כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:

חלילה לך. חֵלִין הוּא לְךָ, יֹאמְרוּ כָּךְ הוּא אֱמָנוּתוֹ, שׁוֹטֵה הַכֹּל, צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים, כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלָּגָה:

כדבר הזה. לֹא הוּא וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ:

חלילה לך. לְעוֹלָם הַבָּא:

השופט כל הארץ. נָקוּד בַּחֲטַף פַּתָּח ה״א שֶׁל הַשּׁוֹפֵט, לְשׁוֹן תְּמִיהָ, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֱמֶת:

כ״ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם:

אם אמצא בסדם וגו׳ לכל המקום. לְכָל הַכְּרַכִּים; וּלְפִי שֶׁפְּדוֹם הָיְתָה מֻטְרוֹפּוֹלִין וַחֲשׁוּבָה מִכֻּלָּם, תָּלָה בָהּ הַכָּתוּב:

כ״ז וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:

הואלתי. רָצִיתִי כְּמוֹ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה (שמות ב׳):

ואנכי עפר ואפר. וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל יְדֵי הַמְּלָכִים, וְאֵפֶר עַל יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי:

כ״ח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחֵת בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:

התשחית בחמשה. וַהֲלֹא הֵן ט׳ לְכָל כְּרַךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם תִּצְטָרֵף עִמָּהֶם:

כ״ט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:

אולי ימצאון שם ארבעים. וְיִמָּלְטוּ ד׳ הַכְּרַכִּים וְכֵן ל׳ יְצִילוּ ג׳ מֵהֶם אוֹ כ׳ יְצִילוּ ב׳ מֵהֶם אוֹ י׳ יְצִילוּ אֶחָד מֵהֶם:

ל׳ וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:

ל״א וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים:

הואלתי. רָצִיתִי, כְּמוֹ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה (שמות ב׳):

ל״ב וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:

אולי ימצאון שם עשרה. עַל הַפָּחוּת לֹא בִקֵּשׁ, אָמַר דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ ח׳, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָם; וְעַל ט׳ עַל יְדֵי צִרּוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא:

ל״ג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

וילך ה׳ וגו׳. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק הַסָּנֵגוֹר הָלַךְ לוֹ הַדַּיָּן:

ואברהם שב למקומו. נִסְתַּלֵּק הַדַּיָּן נִסְתַּלֵּק הַסָּנֵגוֹר, וְהַקָּטֵיגוֹר מְקַטְרֵג וּלְפִיכָךְ וַיֵּבְאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה, לְהַשְׁחִית:

פרק י״ט

א׳ וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה׃

שני. א׳ לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם וא׳ לְהַצִּיל אֶת לוֹט, וְהוּא אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְרַפְּאוֹת אַבְרָהָם, וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, כֵּינָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ נִסְתַּלֵּק לוֹ׃

המלאכים. וּלְהַלָּן קְרָאָם אֲנָשִׁים? כְּשֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם קְרָאָם אֲנָשִׁים; דָּבָר אַחֵר אֵצֶל אַבְרָהָם שֶׁפִּחֵד גָּדוֹל וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים קְרָאָם אֲנָשִׁים, וְאֵצֶל לוֹט קְרָאָם מַלְאָכִים (בראשית רבה)׃

בערב. וְכִי כָּל כָּךְ שֶׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֻחְבָּרוֹן לִסְדוֹם? אֶלָּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים הָיוּ וּמַמְתִּינִים שֶׁמָּא יוּכַל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא׃

ולוט ישב בשער סדום. ישב כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִנּוּהוּ שׁוֹפֵט עֲלֵיהֶם (בראשית רבה)׃

וירא לוט וגו׳. מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד לַחֲזֹר עַל הָאוֹרְחִים׃

ב׳ וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃

הנה נא אדני. הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוֹנִים לִי אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר הִנֵּה נָא צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת לֵב עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם וְזוֹ הִיא עֵצָה נְכוֹנָה׃

סורו נא. עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבֵיתִי דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן שֶׁלֹּא יַכִּירוּ שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר סוּרוּ (בראשית רבה)׃

ולינו ורחצו רגליכם. וְכִי דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ רוֹחֵץ? וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם אָמַר לָהֶם תְּחִלָּה רַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט, אִם כְּשֶׁבָּאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וְיִרְאוּ שֶׁכְּבָר רַחֲצוּ רַגְלֵיהֶם יַעֲלִילוּ עָלַי וְיֹאמְרוּ כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ לְבֵיתְךָ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ, לְפִיכָךְ אָמַר, מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּאן בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ עַכְשָׁו; לְפִיכָךְ אָמַר לִינוּ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ רַחֲצוּ׃

ויאמרו לא. וּלְאַבְרָהָם אָמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה, מִכָּאן שֶׁמִּסְרָבִין לְקָטָן וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל (בראשית רבה)׃

כי ברחוב נלין. חֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא, שֶׁאָמְרוּ לֹא נָסוּר אֶל בֵּיתְךָ אֶלָּא בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר נָלִין׃

ג׳ וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃

ויסרו אליו. עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ׃

ומצות אפה. פֶּסַח הָיָה׃

ד׳ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה׃

טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום. כָּךְ נִדְרַשׁ בִּב״ר טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם רַבָּם רְשָׁעִים; עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם וְאַנְשֵׁי סְדוֹם וְגוֹ׳. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי רֶשַׁע, נָסַבּוּ עַל הַבַּיִת; עַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים נִקְרָאִים אַנְשֵׁי ״סְדוֹם״, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים׃

כל העם מקצה. מִקְּצֵה הָעִיר עַד הַקָּצֶה, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם׃

ה׳ וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם׃

ונדעה אותם. בְּמִשְׁכַּב זָכָר כְּמוֹ אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ (בראשית רבה)׃

ו׳ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו׃

ז׳ וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃

ח׳ הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֹתָן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי׃

האל. כְּמוֹ הָאֵלֶּה׃

כי על כן באו. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לִכְבוֹדִי עַל אֲשֶׁר בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי; תַּרְגּוּם בְּטָלַל שָׁרוּתִי, תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה — שָׁרוּתָא׃

ט׳ וַיֹּאמְרוּ | גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ֙ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר֙ וַיִּשְׁפֹּ֣ט שָׁפוֹט֔ עַתָּ֥ה נָרַ֖ע לְךָ֣ מֵהֶ֑ם וַיִּפְצְרוּ֙ בָּאִ֣ישׁ בְּלוֹט֔ מְאֹ֖ד וַיִּגְּשׁ֣וּ לִשְׁבֹּ֣ר הַדָּלֶ֔ת׃

ויאמרו גש הלאה. קָרֵב לְהָלְאָה, כְּלוֹמַר, הִתְקָרֵב לַצְּדָדִין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל הָלְאָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן רִחוּק, כְּמוֹ זֶרֶה הָלְאָה (במדבר י״ז), הִנֵּה הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה (שמואל א׳ כ׳), גֶּשׁ הָלְאָה, (ישעיהו מ״ט) – הַמְּשֵׁךְ לְהַלָּן, בִּלְשׁוֹן לַעַז טריט״דנוש, וּדְבַר נְזִיפָה הוּא, לוֹמַר – אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לְךָ. וְדוֹמֶה לוֹ קָרֵב אֵלֶיךָ אַל תִּגַּשׁ בִּי (ישעיהו ס״ה), וְכֵן גְּשָׁה לִי וְאֵשֵׁבָה (שם מ״ט) – הִמָּשֵׁךְ לַצְּדָדִין בַּעֲבוּרִי וְאֵשֵׁב אֶצְלְךָ; אַתָּה מֵלִין עַל הָאוֹרְחִין, אֵיךְ מְלָאַךְ לִבְּךָ? עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת, אָמְרוּ לוֹ **גש הלאה**, לְשׁוֹן נַחַת; וְעַל שֶׁהָיָה מֵלִין עַל הָאוֹרְחִים – **האחד בא לגור**, אָדָם נָכְרִי יְחִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּאתָ לָגוּר, **וישפוט שפוט**, וְנַעֲשֵׂיתָ מוֹכִיחַ אוֹתָנוּ?

הדלת. הִיא הַסּוֹבֶבֶת לִנְעֹל וְלִפְתֹּחַ:

י׳ וַיִּשְׁלְחוּ֙ הָאֲנָשִׁ֣ים אֶת־יָדָ֔ם וַיָּבִ֥יאוּ אֶת־לוֹט֙ אֲלֵיהֶ֣ם הַבָּ֔יְתָה וְאֶת־הַדֶּ֖לֶת סָגָֽרוּ׃

י״א וְאֶת־הָאֲנָשִׁ֞ים אֲשֶׁר־פֶּ֣תַח הַבַּ֗יִת הִכּוּ֙ בַּסַּנְוֵרִ֔ים מִקָּטֹ֖ן וְעַד־גָּד֑וֹל וַיִּלְאוּ֙ לִמְצֹ֣א הַפָּֽתַח׃

פתח. הוּא הֶחָלָל שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין:

בסנורים. מַכַּת עִוָּרוֹן:

מקטן ועד גדול. הַקְּטָנִים הִתְחִילוּ בָּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר מִנַּעַר וְעַד זָקֵן, לְפִיכָךְ הִתְחִילָה הַפַּרְעָנוּת מֵהֶם (בראשית רבה):

י״ב וַיֹּאמְרוּ֩ הָאֲנָשִׁ֨ים אֶל־לוֹט֜ עַד מִי־לְךָ֣ פֹּה֮ חָתָן֒ וּבָנֶ֙יךָ֙ וּבְנֹתֶ֔יךָ וְכֹ֥ל אֲשֶׁר־לְךָ֖ בָּעִ֑יר הוֹצֵ֖א מִן־הַמָּקֽוֹם׃

עוד מי לך פה. פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מִי יֵשׁ לְךָ עוֹד בָּעִיר הַזֹּאת חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבַּבַּיִת:

חתן ובניך ובנתיך. וְאִם יֵשׁ לְךָ חָתָן אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם:

ובניך. בְּנֵי בְנוֹתֶיךָ הַנְּשׂוּאוֹת. וּמ״אַ **עד** – מֵאַחַר שֶׁעוֹשִׂין נְבָלָה כָּזֹאת, **מי לך** פִּתְחוֹן פֶּה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם? שֶׁכָּל הַלַּיְלָה הָיָה מֵלִין עֲלֵיהֶם טוֹבוֹת, קְרִי בֵּיהּ מִי לְךָ פֶּה:

י״ג כִּֽי־מַשְׁחִתִ֣ים אֲנַ֔חְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם֙ הַזֶּ֔ה כִּֽי־גָדְלָ֥ה צַעֲקָתָ֖ם אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֑ה וַיְשַׁלְּחֵ֥נוּ יְהוָ֖ה לְשַׁחֲתָֽהּ׃

י״ד וַיֵּצֵ֤א לוֹט֙ וַיְדַבֵּ֣ר | אֶל־חֲתָנָ֔יו | לֹקְחֵ֖י בְּנֹתָ֑יו וַיֹּ֙אמֶר֙ קוּמ֣וּ צְא֔וּ מִן־הַמָּק֖וֹם הַזֶּ֑ה כִּֽי־מַשְׁחִ֤ית יְהוָה֙ אֶת־הָעִ֔יר וַיְהִ֥י כִמְצַחֵ֖ק בְּעֵינֵ֥י חֲתָנָֽיו׃

חתניו. שְׁתֵּי בָנוֹת נְשׂוּאוֹת הָיוּ לוֹ בָּעִיר:

לוקחי בנותיו. שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם:

ט״ו וּכְמוֹ֙ הַשַּׁחַ֣ר עָלָ֔ה וַיָּאִ֥יצוּ הַמַּלְאָכִ֖ים בְּל֣וֹט לֵאמֹ֑ר קוּם֙ קַ֣ח אֶת־אִשְׁתְּךָ֔ וְאֶת־שְׁתֵּ֥י בְנֹתֶ֖יךָ הַנִּמְצָאֹ֑ת פֶּן־תִּסָּפֶ֖ה בַּעֲוֹ֥ן הָעִֽיר׃

ויאיצו. כְּתַרְגּוּמוֹ וּדְחִיקוּ – מְהֲרוּהוּ:

הנמצאות. הַמְזֻמָּנוֹת לְךָ בַּבַּיִת לְהַצִּילָם. וּמ״אַ יֵשׁ וְזֶה יְשׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא:

תספה. תִּהְיֶה כָּלָה, עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר (דברים ב׳) מְתַרְגְּמִ עַד דְּסַף כָּל דָּרָא:

ט״ז וַיִּתְמַהְמָ֑הּ | וַיַּחֲזִ֨יקוּ הָאֲנָשִׁ֜ים בְּיָד֗וֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ֙ וּבְיַד֙ שְׁתֵּ֣י בְנֹתָ֔יו בְּחֶמְלַ֥ת יְהוָ֖ה עָלָ֑יו וַיּוֹצִאֻ֙הוּ֙ וַיַּנִּחֻ֣הוּ מִח֔וּץ לָעִֽיר׃

ויתמהמה. כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת מָמוֹנוֹ:

ויחזיקו. אֶחָד מֵהֶם הָיָה שָׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ וְחִבְּרוֹ לַחֲפֹּף סְדוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַיֹּאמֶר״ הַמְלֻט, וְלֹא נֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ (בראשית רבה):

י״ז וַיְהִ֕י כְּהוֹצִיאָ֥ם אֹתָ֖ם הַחוּצָ֑ה וַיֹּאמֶר֙ הִמָּלֵ֣ט עַל־נַפְשֶׁ֔ךָ אַל־תַּבִּ֥יט אַחֲרֶ֖יךָ וְאַל־תַּעֲמֹ֣ד בְּכָל־הַכִּכָּ֑ר הָהָ֥רָה הִמָּלֵ֖ט פֶּן־תִּסָּפֶֽה׃

המלט על נפשך. דַּיְּךָ לְהַצִּיל נְפָשׁוֹת, אַל תָּחוּס עַל הַמָּמוֹן:

אל תביט אחריך. אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִצָּל; אֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת בְּפַרְעָנוּתָם וְאַתָּה נִצָּל:

בכל הככר. כִּכַּר הַיַּרְדֵּן:

ההרה המלט. אֵצֶל אַבְרָהָם בְּרַח, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה (בראשית י״ב), וְאַף עַכְשָׁו הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלוֹ בַּתְּחִלָּה, וְאַע״פ שֶׁפָּתוּב וַיֵּאֶהַל אַבְרָהָם וְגוֹ׳ (שם י״ג), אֹהָלִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֶבְרוֹן:

המלט. לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה, וְכֵן כָּל הַמְלָטָה שֶׁבַּמִּקְרָא אשמוצי״ר בלע״ד וְכֵן וְהִמְלִיטָה זָכָר (ישעיהו ס״ו), שֶׁנִּשְׁמַט הָעֻבָּר מִן הָרֶחֶם, כְּצִפּוֹר נִמְלָטָה (תהילים קכ״ד), לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא (ישעיהו מ״ו), לְהַשְׁמִיט מַשָּׂא הָרְעִי שֶׁבְּנִקְבֵיהֶם:

י״ח וַיֹּ֣אמֶר לֹ֔וט אַל־נָ֖א אֲדֹנָֽי׃

אל נא אדני. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (שבועות ל״ב) שֶׁשָּׁם זֶה קָדֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי – מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת; וְתַרְגּוּמוֹ בְּבָעוּ כְעַן ה׳:

אל נא. אַל תֹּאמְרוּ אֵלַי לְהַמָּלֵט הָהָרָה:

נא. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה:

י״ט הִנֵּה־נָ֣א מָצָ֤א עַבְדְּךָ֙ חֵ֣ן בְּעֵינֶ֔יךָ וַתַּגְדֶּל֙ חַסְדְּךָ֔ אֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתָ עִמָּדִ֑י לְהַחֲיֹ֥ת אֶת־נַפְשִׁ֖י וְאָנֹכִ֣י לֹ֤א אוּכַל֙ לְהִמָּלֵ֣ט הָהָ֔רָה פֶּן־תִּדְבָּקַ֥נִי הָרָעָ֖ה וָמַֽתִּי׃

פן תדבקני הרעה. כְּשֶׁהָיִיתִי אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם הָיָה הַקָּבָ״ה רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֶׂה בְּנֵי הָעִיר, וְהָיִיתִי נִרְאֶה צַדִּיק וּכְדַאי לְהִנָּצֵל, וּכְשֶׁאָבֹא אֵצֶל צַדִּיק אֲנִי כְרָשָׁע, וְכֵן אָמְרָה הַצָּרְפִית לְאֵלִיָּהוּ בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי (מלכים א י״ז), עַד שֶׁלֹּא בָאתָ אֵצְלִי הָיָה הַקָּבָ״ה רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֶׂה עִמִּי, וַאֲנִי צַדֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, וּמִשֶּׁבָּאתָ אֵצְלִי, לְפִי מַעֲשֶׂיךָ אֲנִי רְשָׁעָה:

כ׳ הִנֵּה־נָ֣א הָעִ֤יר הַזֹּאת֙ קְרֹבָ֣ה לָנ֔וּס שֻׁמָּ֖ה וְהִ֣וא מִצְעָ֑ר אִמָּלְטָ֥ה נָּ֛א שָׁ֖מָּה הֲלֹ֣א מִצְעָ֑ר הִ֖וא וּתְחִ֥י נַפְשִֽׁי׃

העיר הזאת קרובה. קְרוֹבָה יְשִׁיבָתָהּ, נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָהּ עֲדַיִן (שבת י׳). וּמַה הִיא קְרִיבָתָהּ? מִדּוֹר הַפַּלָּגָה שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְהִיא הָיְתָה בִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ״ב שָׁנָה, שֶׁפֶּלֶג מֵת בִּשְׁנַת מ״ח לְאַבְרָהָם. כֵּיצַד? פֶּלֶג חַי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ ר״ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל״ב כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג, וּמִשְׂרוּג עַד שֶׁנּוֹלַד נָחוֹר ל׳, חֲרֵי ס״ב, וּמִנָּחוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תֶּרַח כ״ט, חֲרֵי צ״א, וּמִשָּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם ע׳, חֲרֵי קס״א, תֵּן לָהֶם מ״ח חֲרֵי ר״ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת הַפַּלָּגָה, וּכְשֶׁנִּחְרְבָה סְדוֹם הָיָה אַבְרָהָם בֶּן צ״ט שָׁנָה, חֲרֵי מִדּוֹר הַפַּלָּגָה עַד כָּאן נ״ב שָׁנָה; וְצֹעַר אַחֲרָה יְשִׁיבָתָהּ אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוֹם וַחֲבֵרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר אִמָּלְטָה נָּא, נָא בְּגִימַטְרִיָּא נ״א:

הלא מצער היא. וַהֲלֹא עֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִין וְיָכוֹל אַתָּה לְהַנִּיחָהּ:

ותחי נפשי בָּהּ, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הֲלֹא עִיר קְטַנָּה הִיא וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, אֵין לָךְ לְהַקְפִּיד אִם תַּנִּיחֶנָּה, וּתְחִי נַפְשִׁי בָּהּ:

כ״א וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו הִנֵּה֙ נָשָׂ֣אתִי פָנֶ֔יךָ גַּם֙ לַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה לְבִלְתִּ֥י הָפְכִּ֖י אֶת־הָעִ֑יר אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתָּ׃

גם לדבר הזה. לֹא דַיְּךָ שֶׁאַתָּה נִצָּל, אֶלָּא אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלְךָ:

הפכי. הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ עַד בֹּאִי (בראשית מ״ח), אַחֲרֵי רֹאִי (בראשית ט״ז:י״ג), מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ (ירמיהו ל״א):

כ״ב מַהֵ֣ר הִמָּלֵ֔ט שָׁ֖מָּה כִּ֣י לֹ֤א אוּכַל֙ לַעֲשׂ֣וֹת דָּבָ֔ר עַד־בֹּאֲךָ֖ שָׁ֑מָּה עַל־כֵּ֗ן קָרָ֛א שֵׁם־הָעִ֥יר צוֹעַֽר׃

כי לא אוכל לעשות. זֶה עָנְשָׁן שֶׁל מַלְאָכִים עַל שֶׁאָמְרוּ כִּי מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ, וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֻזְקְקוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר בְּרְשׁוּתָן:

כי לא אוכל. לְשׁוֹן יָחִיד; מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָאֶחָד הוֹפֵךְ וְהָאֶחָד מַצִּיל, שֶׁאֵין ב׳ מַלְאָכִים נִשְׁלָחִים לְדָבָר א׳:

על כן קרא שם העיר צוער. עַל שֵׁם וְהִוא מִצְעָר:

כ״ג הַשֶּׁ֖מֶשׁ יָצָ֣א עַל־הָאָ֑רֶץ וְלוֹט֙ בָּ֣א צֹעַ֔רָה׃

כ״ד וַיהוָ֗ה הִמְטִ֛יר עַל־סְדֹ֥ם וְעַל־עֲמֹרָ֖ה גָּפְרִ֣ית וָאֵ֑שׁ מֵאֵ֥ת יְהוָ֖ה מִן־הַשָּׁמָֽיִם׃

וה׳ המטיר. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַה׳ – הוּא וּבֵית דִּינוֹ:

המטיר על סדום. בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה, שָׁעָה שֶׁהַלְּבָנָה עוֹמֶדֶת בָּרְקִיעַ עִם הַחַמָּה, לְפִי שֶׁהָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמֵהֶם לַלְּבָנָה, אָמַר הַקָּבָ״ה אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה אוֹמְרִים אִלּוּ הָיָה בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיִינוּ חֲרֵבִין, וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים אִלּוּ הָיָה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיִינוּ חֲרֵבִין; לְכָךְ כְּתִיב וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה, וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלוֹת:

המטיר גפרית ואש. בַּתְּחִלָּה מָטָר, וְנַעֲשָׂה גָּפְרִית וָאֵשׁ:

מאת ה׳. דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ נְשֵׁי לֶמֶךְ, וְלֹא אָמַר נָשַׁי; וְכֵן אָמַר דָּוִד קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם (מלכים א א׳), וְלֹא אָמַר מֵעֲבָדַי; וְכֵן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ, וְלֹא אָמַר בִּשְׁמִי; אַף כָּאן אָמַר, מֵאֵת ה׳ וְלֹא אָמַר מֵאִתִּי:

מן השמים. הוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי כָם יָדִין עַמִּים וְגוֹ׳ (איוב ל״ו), כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות ט״ז):

כ״ה **וַיְהַפֵּךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֶת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה:**

ויהפך את הערים וגו׳. אַרְבַּעְתָּם יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע אֶחָד וַהֲפָכָן מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּחֲלָמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ׳ (איוב כ׳):

כ״ו **וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מָלַח:**

ותבט אשתו מאחריו. שֶׁל לוֹט:

ותהי נציב מלח. בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לָקְתָה; אָמַר לָהּ תְּנִי מְעַט מֶלַח לָאוֹרְחִים הַלָּלוּ, אָמְרָה לוֹ אַף הַמִּנְהָג הָרַע הַזֶּה אַתָּה בָא לְהַנְהִיג בַּמָּקוֹם הַזֶּה (בראשית רבה):

כ״ז **וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה:**

כ״ח **וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל־כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:**

קיטור. תִּמּוּר שֶׁל עָשָׁן, טורק״א בלע״ז:

הכבשן. חֻפִּירָה שֶׁשּׂוֹרְפִין בָּהּ אֶת הָאֲבָנִים לְסִיד, וְכֵן כָּל כִּבְשָׁן שֶׁבַּתּוֹרָה:

כ״ט **וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:**

ויזכור אלהים את אברהם. מַהוּ זְכִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט? נִזְכַּר שֶׁהָיָה לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם עַל שָׂרָה אֲחוֹתִי הִיא, וְלֹא גִּלָּה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חָס עָלָיו, לְפִיכָךְ חָס הַקָּבָ״ה עָלָיו (בראשית רבה):

ל׳ **וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו:**

כי ירא לשבת בצוער. לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לִסְדוֹם:

ל״א **וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ:**

אבינו זקן. וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתַי? שֶׁמָּא יָמוּת אוֹ יִפְסֹק מֵהוֹלִיד:

ואיש אין בארץ. סְבוּרוֹת הָיוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם נֶחֱרַב כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל: (בראשית רבה):

ל״ב **לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:**

ל״ג **וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:**

ותשקין וגו׳. יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בַּמְּעָרָה לְהוֹצִיא מֵהֶן שְׁנֵי אֻמּוֹת:

ותשכב את אביה. וּבַצְּעִירָה כְּתִיב וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ? צְעִירָה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בְּזִנּוּת אֶלָּא אֲחוֹתָהּ לִמְּדַתְּהּ חֶסֶד עֲלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ גְּנוּתָהּ; אֲבָל בְּכִירָה שֶׁפָּתְחָה בְּזִנּוּת פֵּרְסָמָהּ הַכָּתוּב בִּמְפֹרָשׁ.

ובקומה. שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, לוֹמַר, שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַע, וְאַעַפ״כְ לֹא נִשְׁמַר לַיְל שֵׁנִי מִלְּשְׁתּוֹת. אָמַר רַבִּי לֵוִי כָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בּוּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת לַסּוֹף מַאֲכִילִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ:

ל״ד **וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:**

ל״ה **וַתַּשְׁקֶיןָ גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:**

ל״ו וַתַּהֲרֵין שְׁפִי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן׃

ותהרין וגו׳. אַע״פ שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, אֵלּוּ שָׁלְטוּ בְעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֶרְוָתָן לַחוּץ וְנִתְעַבְּרוּ מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה׃

ל״ז וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה֙ בֵּ֣ן וַתִּקְרָ֣א שְׁמ֔וֹ מוֹאָ֑ב הֽוּא־אֲבִ֥י מוֹאָ֖ב עַד־הַיּֽוֹם׃

מואב. זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה צְנוּעָה פֵּרְשָׁה שֶׁמֹּאבִיהָ הוּא, אֲבָל צְעִירָה קָרָאתוּ בְּלָשׁוֹן נְקֵיָּה, וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְנֵי עַמּוֹן אַל תִּתְגַּר בָּם (דברים ב׳) – כְּלָל, וּבְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלָּחֵם בָּם, אֲבָל לְצַעֲרָן הִתִּיר לוֹ׃

ל״ח וְהַצְּעִירָ֖ה גַּם־הִ֣וא יָ֑לְדָה בֵּ֣ן וַתִּקְרָ֣א שְׁמ֔וֹ בֶּן־עַמִּ֖י הֽוּא אֲבִ֥י בְנֵֽי־עַמּ֖וֹן עַד־הַיּֽוֹם׃ {ס}

פרק כ׳

א׳ וַיִּסַּ֤ע מִשָּׁם֙ אַבְרָהָ֔ם אַ֥רְצָה הַנֶּ֖גֶב וַיֵּ֣שֶׁב בֵּין־קָדֵ֣שׁ וּבֵין־שׁ֑וּר וַיָּ֖גָר בִּגְרָֽר׃

ויסע משם אברהם. כְּשֶׁרָאָה שֶׁחָרְבוּ הַכְּרַכִּים וּפָסְקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, נָסַע לוֹ מִשָּׁם. דָּ״אַ לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט, שֶׁיִּצָּא עָלָיו שֵׁם רָע, שֶׁבָּא עַל בְּנוֹתָיו׃

ב׳ וַיֹּ֤אמֶר אַבְרָהָם֙ אֶל־שָׂרָ֣ה אִשְׁתּ֔וֹ אֲחֹתִ֥י הִ֖וא וַיִּשְׁלַ֣ח אֲבִימֶ֣לֶךְ מֶ֔לֶךְ גְּרָ֖ר וַיִּקַּ֥ח אֶת־שָׂרָֽה׃

ויאמר אברהם. כָּאן לֹא נָטַל רְשׁוּת אֶלָּא עַל כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְטוֹבָתָהּ, לְפִי שֶׁכְּבָר לִקְּחָהּ לְבֵית פַּרְעֹה עַל יְדֵי כֵן׃

אל שרה אשתו. עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, כַּיּוֹצֵא בּוֹ אֶל הִלָּקַח אָרוֹן וְגוֹ׳ וְאֶל מוֹת חָמִיהָ (שמואל א ד׳), שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן עַל׃

ג׳ וַיָּבֹ֤א אֱלֹהִים֙ אֶל־אֲבִימֶ֔לֶךְ בַּחֲלוֹם֙ הַלָּ֔יְלָה וַיֹּ֥אמֶר ל֖וֹ הִנְּךָ֣ מֵ֑ת עַל־הָאִשָּׁ֥ה אֲשֶׁר־לָקַ֖חְתָּ וְהִ֥וא בְּעֻלַ֖ת בָּֽעַל׃

ד׳ וַאֲבִימֶ֖לֶךְ לֹ֣א קָרַ֣ב אֵלֶ֑יהָ וַיֹּאמַ֕ר אֲדֹנָ֕י הֲגוֹי֙ גַּם־צַדִּ֔יק תַּהֲרֹֽג׃

לא קרב אליה. הַמַּלְאָךְ מְנָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לֹא נְתַתִּיךְ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃

הגוי גם צדיק תהרג. אַף אִם הוּא צַדִּיק תַּהַרְגֶנּוּ, שֶׁמָּא כָּךְ דַּרְכְּךָ לְאַבֵּד הָאֻמּוֹת חִנָּם? כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלְגָּה, אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲרַגְתָּם עַל לֹא דָבָר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי׃

ה׳ הֲלֹא֩ ה֨וּא אָמַ֤ר לִי֙ אֲחֹתִ֣י הִ֔וא וְהִ֥יא גַּם־הִ֖וא אָמְרָ֣ה אָחִ֣י ה֑וּא בְּתֹם־לְבָבִ֥י וּבְנִקְיֹ֖ן כַּפַּ֥י עָשִׂ֖יתִי זֹֽאת׃

גם הוא. לְרַבּוֹת עֲבָדִים וְגַמָּלִים וְחֲמָרִים שֶׁלָּהּ, אֶת כֻּלָּם שָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי אֲחִיכֶם הוּא׃

בתם לבבי. שֶׁלֹּא דִּמִּיתִי לַחֲטֹא׃

ובנקיון כפי. נָקִי אֲנִי מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָהּ׃

ו׳ וַיֹּ֨אמֶר֙ אֵלָ֣יו הָאֱלֹהִ֔ים בַּחֲלֹ֕ם גַּ֚ם אָנֹכִ֣י יָדַ֔עְתִּי כִּ֥י בְתֹם־לְבָבְךָ֖ עָשִׂ֣יתָ זֹּ֑את וָאֶחְשֹׂ֨ךְ גַּם־אָנֹכִ֜י אוֹתְךָ֗ מֵחֲטוֹ־לִ֙י עַל־כֵּ֣ן לֹא־נְתַתִּ֔יךָ לִנְגֹּ֖עַ אֵלֶֽיהָ׃

ידעתי כי בתם לבבך וגו׳. אֱמֶת שֶׁלֹּא דִּמִּיתָ מִתְּחִלָּה לַחֲטֹא אֲבָל נְקִיּוֹן כַּפַּיִם אֵין כָּאן׃

לא נתתיך. לֹא מִפִּיךָ הָיָה שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָהּ, אֶלָּא חָשַׂכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מֵחֲטֹא וְלֹא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים (בראשית ל״א:ז׳), וְכֵן וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא (שופטים ט״ו)׃

ז׳ וְעַתָּ֞ה הָשֵׁ֣ב אֶֽשֶׁת־הָאִ֗ישׁ כִּֽי־נָבִ֤יא הוּא֙ וְיִתְפַּלֵּ֣ל בַּעַדְךָ֔ וָחְיֵ֑ה וְאִם־אֵינְךָ֣ מֵשִׁ֔יב דָּ֚ע כִּי־מ֣וֹת תָּמ֔וּת אַתָּ֖ה וְכָל־אֲשֶׁר־לָֽךְ׃

השב אשת האיש. וְאַל תְּהֵא סָבוּר שֶׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְעֵינָיו וְלֹא יְקַבְּלֶנָּה אוֹ יִשְׂנָאֶךָּ וְלֹא יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ׃

כי נביא הוא. וְיוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָהּ, לְפִיכָךְ **ויתפלל בעדך** (בבא קמא צ״ב)׃

ח׳ וַיַּשְׁכֵּ֤ם אֲבִימֶ֙לֶךְ֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיִּקְרָ֖א לְכָל־עֲבָדָ֑יו וַיְדַבֵּ֤ר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים֙ הָאֵ֔לֶּה בְּאָזְנֵיהֶ֖ם וַיִּירְא֥וּ הָאֲנָשִׁ֖ים מְאֹֽד׃

ט׳ וַיִּקְרָ֣א אֲבִימֶ֗לֶךְ לְאַבְרָהָם֙ וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ מָה־עָשִׂ֖יתָ לָּ֑נוּ וּמָה־חָטָ֙אתִי֙ לָ֣ךְ כִּֽי־הֵבֵ֔אתָ עָלַ֖י וְעַל־מַמְלַכְתִּ֑י חֲטָאָ֤ה גְדֹלָה֙ מַעֲשִׂ֣ים אֲשֶׁר֙ לֹא־יֵעָשׂ֔וּ עָשִׂ֖יתָ עִמָּדִֽי׃

מעשים אשר לא יעשו. מַכָּה אֲשֶׁר לֹא הֶרְגִּלָה לָבֹא עַל בְּרִיָּה בָּאָה לָנוּ עַל יָדָךְ, עֲצִירַת כָּל נְקֵבִים שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קְטַנִּים וּרְעִי וְאָזְנַיִם וְחֹטֶם׃

י׳ וַיֹּ֥אמֶר אֲבִימֶ֖לֶךְ אֶל־אַבְרָהָ֑ם מֶ֥ה רָאִ֖יתָ כִּ֥י עָשִׂ֖יתָ אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃

י״א וַיֹּ֤אמֶר֙ אַבְרָהָ֔ם כִּ֣י אָמַ֔רְתִּי רַ֥ק אֵין־יִרְאַ֖ת אֱלֹהִ֣ים בַּמָּק֑וֹם וַהֲרָגֻ֙נִי֙ עַל־דְּבַ֣ר אִשְׁתִּֽי׃

רק אין יראת אלהים. אַכְסַנַאי שֶׁבָּא לָעִיר, עַל עִסְקֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ אוֹ עַל עִסְקֵי אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ? אִשְׁתְּךָ הִיא אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא? (בבא קמא שם)׃

י״ב וְגַם־אָמְנָ֥ה אֲחֹתִ֖י בַּת־אָבִ֣י הִ֑וא אַ֥ךְ לֹא־בַת־אִמִּ֖י וַתְּהִי־לִ֥י לְאִשָּֽׁה׃

אחתי בת אבי הוא. וּבַת אָב מֻתֶּרֶת לָבֶן נֹחַ, שֶׁאֵין אַבְהוּת לְגוֹי, וּכְדֵי לְאַמֵּת דִּבָּרָיו הֶשִׁיבָם כֵּן. וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא בַּת אָחִיו הָיְתָה? בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, וַהֲרֵי הִיא בְּתוֹ שֶׁל תֶּרַח וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְלוֹט כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ (בראשית י״ג:ח׳)׃

אך לא בת אמי. הָרֵן מֵאֵם אֶחֶרֶת הָיָה׃

י״ג וַיְהִ֣י כַאֲשֶׁ֣ר הִתְע֤וּ אֹתִי֙ אֱלֹהִ֔ים מִבֵּ֖ית אָבִ֑י וָאֹמַ֣ר לָ֔הּ זֶ֚ה חַסְדֵּ֣ךְ אֲשֶׁר־תַּעֲשִׂ֔י עִמָּדִ֖י אֶל כָּל־הַמָּק֣וֹם אֲשֶׁר־נָבֹ֑וא שָׁמָּ֥ה אִמְרִי־לִ֖י אָחִ֥י הֽוּא׃

ויהי כאשר התעו וגו׳. אֲנַקְלוֹס תִּרְגֵּם מַה שֶּׁתִּרְגֵּם; וְיֵשׁ לְיַשְּׁבוֹ עוֹד דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו, כְּשֶׁהוֹצִיאַנִי הַקָּבָ״ה מִבֵּית אָבִי לִהְיוֹת מְשׁוֹטֵט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, יָדַעְתִּי שֶׁאֶעֱבֹר בִּמְקוֹם רְשָׁעִים **ואמר לה זה חסדך**׃

כאשר התעו. לְשׁוֹן רַבִּים. וְאַל תִּתְמַהּ, כִּי הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלֹהוּת וּלְשׁוֹן מָרוּת קָרוּי בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים (שמואל ב ז׳), אֱלֹהִים חַיִּים (דברים ה׳), אֱלֹהִים קְדֹשִׁים (יהושע כ״ד), וְכָל לְשׁוֹן אֲדֹנוּת לְשׁוֹן רַבִּים; וְכֵן וַיַּקְח אֲדֹנֵי יוֹסֵף (בראשית ל״ט), וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים (דברים י׳), אֲדֹנֵי הָאָרֶץ (בראשית מ״ב), וְכֵן בְּעָלָיו עִמּוֹ (שמות כ״ב), וְכָל לְשׁוֹן אֲדֹנוּת לְשׁוֹן רַבִּים; וְכֵן וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף (בראשית ל״ט), וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים (דברים י׳), אֲדֹנֵי הָאָרֶץ (בראשית מ״ב), וְכֵן בְּעָלָיו עִמּוֹ (שמות כ״ב), וְהוּעַד בְּבַעֲלָיו (שם כ״א). וְאִם תֹּאמַר מַהוּ לְשׁוֹן הִתְעוּ? כָּל הַגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב קָרוּי תּוֹעֶה, כְּמוֹ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע (בראשית כ״א), תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד (תהילים קי״ט), יִתְעוּ לִבְלִי אֹכֶל (איוב ל״ח) – יֵצְאוּ וְיִתְעוּ לְבַקֵּשׁ אָכְלָם׃

אמרי לי. עָלַי, וְכֵן וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (בראשית כ״ו), עַל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות י״ד), כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ (שופטים ט׳)׃

י״ד וַיִּקַּ֣ח אַבְרָהָם֮ צֹ֣אן וּבָקָר֒ וַעֲבָדִ֣ים וּשְׁפָח֔וֹת וַיִּתֵּ֖ן לְאַבְרָהָ֑ם וַיָּ֥שֶׁב ל֖וֹ אֵ֥ת שָׂרָ֖ה אִשְׁתּֽוֹ׃

ויתן לאברהם. כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו׃

ט״ו וַיֹּ֣אמֶר אַבִימֶ֔לֶךְ הִנֵּ֥ה אַרְצִ֖י לְפָנֶ֑יךָ בַּטּ֥וֹב בְּעֵינֶ֖יךָ שֵֽׁב׃

הנה ארצי לפניך. אֲבָל פַּרְעֹה אָמַר לוֹ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ, לְפִי שֶׁנִּתְיָרֵא, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה׃

ט״ז וּלְשָׂרָ֖ה אָמַ֑ר הִנֵּ֨ה נָתַ֜תִּי אֶ֤לֶף כֶּ֙סֶף֙ לְאָחִ֔יךְ הִנֵּ֥ה הוּא־לָ֖ךְ כְּסוּת֙ עֵינַ֔יִם לְכֹ֖ל אֲשֶׁר־אִתָּ֑ךְ וְאֵ֥ת כֹּ֖ל וְנֹכָֽחַת׃

ולשרה אמר. אֲבִימֶלֶךְ לִכְבוֹדָהּ כְּדֵי לְפַיְּסָהּ, הִנֵּה עָשִׂיתִי לָךְ כָּבוֹד זֶה, נָתַתִּי מָמוֹן לְאָחִיךְ שֶׁאֲמַרְתְּ עָלָיו אָחִי הוּא, הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד הַזֶּה **לך כסות עינים**׃

לכל אשר אתך. יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּךְ, שֶׁאִלּוּ הֶשִׁיבוֹתִיךְ רֵיקָנִית, יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלַּל בָּהּ הֶחֱזִירָהּ; עַכְשָׁו שֶׁהֲצַרְתִּי לְבַזְבֵּז מָמוֹן וּלְפַיְּסָךְ, יוֹדְעִים יִהְיוּ שֶׁעַל כָּרְחִי הֶשֵׁבוֹתִיךְ וְעַל יְדֵי נֵס׃

ואת כל. וְעִם כָּל בָּאֵי עוֹלָם׃

ונכחת. יְהִי לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַכֵּחַ וּלְהַרְאוֹת דְּבָרִים נִכָּרִים הַלָּלוּ; וּלְשׁוֹן הוֹכָחָה בְּכָל מָקוֹם בְּרוּר דְּבָרִים וּבלע״ז אשפרו״ביר, וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא כָּךְ הוּא נוֹפֵל עַל הַתַּרְגּוּם, הִנֵּה לָךְ כְּסוּת שֶׁל כָּבוֹד עַל הָעֵינַיִם שֶׁלִּי שֶׁשָּׁלַטְתְּ בָּךְ וּבְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ, וְעַל כֵּן תִּרְגְּמוּ וַחֲזִית יָתִיךְ וְיַת כָּל דְּעִמָּךְ. וְיֵשׁ מ״אַ אֲבָל יִשּׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פְּרַשְׁתִּי׃

י״ז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃

וילדו. כְּתַרְגּוּמוֹ וְאִתְרְוָחוּ, נִפְתְּחוּ נִקְבֵיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהֵיא לֶדָה שֶׁלָּהֶם׃

י״ח כִּי־עָצֹר עָצַר֙ יְהוָ֔ה בְּעַד֙ כָּל־רֶ֣חֶם לְבֵ֔ית אֲבִימֶ֖לֶךְ עַל־דְּבַ֣ר שָׂרָ֑ה אֵ֖שֶׁת אַבְרָהָֽם׃ {ס}

בעד כל רחם. כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח׃

על דבר שרה. עַל פִּי דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה׃

פרק כ״א

א׳ וַיהוָ֥ה פָּקַ֖ד אֶת־שָׂרָ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר אָמָ֖ר וַיַּ֥עַשׂ יְהוָ֛ה לְשָׂרָ֖ה כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֵּֽר׃

וה׳ פקד את שרה וגו׳. סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, הוּא נַעֲנֶה תְּחִלָּה (בבא קמא צ״ב), שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפַּלֵּל וְגוֹ׳, וּסְמִיךְ לֵיהּ וה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה, שֶׁפָּקְדָהּ כְּבָר קֹדֶם שֶׁרִפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ׃

פקד את שרה כאשר אמר. בְּהֶרְיוֹן׃

כאשר דבר. בְּלֵדָה. וְהֵיכָן הִיא אֲמִירָה, וְהֵיכָן הוּא דִּבּוּר? אֲמִירָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וְגוֹ׳ (בראשית י״ז), דִּבּוּר הָיָה דְּבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וְשָׁם נֶאֱמַר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה וְגוֹ׳ (שם ט״ו), וְהֵבִיא הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה׃

ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר. לְאַבְרָהָם׃

ב׳ וַתַּהַר֩ וַתֵּ֨לֶד שָׂרָ֜ה לְאַבְרָהָ֗ם בֵּ֚ן לִזְקֻנָ֔יו לַמּוֹעֵ֕ד אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר אֹת֖וֹ אֱלֹהִֽים׃

למועד אשר דבר אתו. דִּי מַלִּיל יָתֵהּ, אֶת הַמּוֹעֵד דִּבֵּר וְקָבַע כְּשֶׁאָמַר לוֹ לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ (שם י״ח), שָׂרַט לוֹ שְׂרִיטָה בַּכֹּתֶל, אָמַר לוֹ כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׂרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, תֵּלֵד׃

ג׳ וַיִּקְרָ֣א אַבְרָהָ֔ם אֶת־שֵׁם־בְּנ֥וֹ הַנּוֹלַד־לּ֖וֹ אֲשֶׁר־יָלְדָ֣ה ל֑וֹ שָׂרָ֖ה יִצְחָֽק׃

ד׳ וַיָּ֣מָל אַבְרָהָ֗ם אֶת־יִצְחָק֙ בְּנ֣וֹ בֶן־שְׁמֹנַ֣ת יָמִ֔ים כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֣ה אֹת֑וֹ אֱלֹהִֽים׃

ה׳ וְאַבְרָהָ֗ם בֶּן־מְאַ֤ת שָׁנָה֙ בְּהִוָּלֶ֣ד ל֔וֹ אֶת־יִצְחָ֖ק בְּנֽוֹ׃

ו׳ וַתֹּ֣אמֶר שָׂרָ֗ה צְחֹק֙ עָשָׂ֣ה לִ֔י אֱלֹהִ֖ים כָּל־הַשֹּׁמֵ֥עַ יִצְחַק־לִֽי׃

יצחק לי. יִשְׂמַח עָלַי. וּמ״אֵ הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הַרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בוֹ בַּיּוֹם, הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת נַעֲנוּ עִמָּהּ, וְרֹב שְׂחוֹק הָיָה בָּעוֹלָם׃

ז׳ וַתֹּ֕אמֶר מִֽי מִלֵּ֥ל לְאַבְרָהָ֖ם הֵינִ֣יקָה בָנִ֑ים שָׂרָ֕ה כִּֽי־יָלַ֥דְתִּי בֵ֖ן לִזְקֻנָֽיו׃

מי מלל לאברהם. לְשׁוֹן שֶׁבַח וַחֲשִׁיבוּת, רְאוּ, מִי הוּא וְכַמָּה הוּא שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ הַקָּבָ״ה מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה.

מלל. שִׁנָּה הַכָּתוּב וְלֹא אָמַר דִּבֵּר – גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ ק׳, כְּלוֹמַר לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם׃

היניקה בנים שרה. וּמַהוּ בָנִים לְשׁוֹן רַבִּים? בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הֵבִיאוּ הַשָּׂרוֹת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵנִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפֵי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק׃

ח׳ וַיִּגְדַּ֥ל הַיֶּ֖לֶד וַיִּגָּמַ֑ל וַיַּ֤עַשׂ אַבְרָהָם֙ מִשְׁתֶּ֣ה גָד֔וֹל בְּי֖וֹם הִגָּמֵ֥ל אֶת־יִצְחָֽק׃

ויגמל. לְסוֹף כ״ד חֹדֶשׁ (גיטין ע״ה)׃

משתה גדול. שֶׁהָיוּ שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שֵׁם וְעֵבֶר וַאֲבִימֶלֶךְ (בראשית רבה)׃

ט׳ וַתֵּ֣רֶא שָׂרָ֔ה אֶת־בֶּן־הָגָ֥ר הַמִּצְרִ֖ית אֲשֶׁר־יָלְדָ֣ה לְאַבְרָהָ֑ם מְצַחֵֽק׃

מצחק. לְשׁוֹן עֲ״וָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק (שמות ל״ב), דָּ״אַ לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמָה דְּתֵימָא לְצַחֵק בִּי (בראשית ל״ט), דָּ״אַ לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמוֹ יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ׳ (שמואל ב ב׳), שֶׁהָיָה מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה וְאוֹמֵר אֲנִי בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, וְיוֹצְאִים בַּשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְּתֵימָא כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֶּרֶה זִקִּים וְגוֹ׳ וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי (משלי כ״ו):

י׳ וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃

עם בני עם יצחק. מִכָּאן שֶׁהוּא בְּנִי אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק, אוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אֲפִלּוּ אֵינוֹ בְּנִי, אֵין זֶה כְּדַאי לִירַשׁ עִמּוֹ, ק״וָ עִם בְּנִי עִם יִצְחָק, שֶׁשְּׁתֵּיהֶן בּוֹ (בראשית רבה):

י״א וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אודֹת בְּנוֹ׃

על אודות בנו. שֶׁשָּׁמַע שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה (בראשית רבה), וּפְשׁוּטוֹ עַל שֶׁאָמְרָה לוֹ לְשַׁלְּחוֹ:

י״ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃

שמע בקולה. לָמְדְנוּ שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת:

י״ג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃

י״ד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ׀ בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע׃

לחם וחמת מים. וְלֹא כֶּסֶף וְזָהָב, לְפִי שֶׁהָיָה שׁוֹנְאוֹ עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה:

ואת הילד. אַף הַיֶּלֶד שָׂם עַל שִׁכְמָהּ, שֶׁהִכְנִיסָהּ בּוֹ שָׂרָה עַיִן רָעָה וַאֲחָזַתּוּ חַמָּה וְלֹא יָכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו (בראשית רבה):

ותלך ותתע. חָזְרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ (פרקי דרבי אליעזר פ׳ ל׳):

ט״ו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃

ויכלו המים. לְפִי שֶׁדַּרְכָּהּ חוֹלִים לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה:

ט״ז וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃

מנגד. מֵרָחוֹק:

כמטחוי קשת. כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת (בראשית רבה), וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיַּת חֵץ, בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהַזֵּרַע יוֹרֶה כַּחֵץ; וְאִם תֹּאמַר הָיָה לוֹ לִכְתֹּב כְּמַטְחֵי קֶשֶׁת, מִשְׁפַּט הַוֵּי״ו לִכָּנֵס לְכָאן, כְּמוֹ בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע (שיר השירים ב׳), מִגְזֶרֶת וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא (ישעיהו י״ט), וּמִגְזֶרֶת יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר (תהילים ק״ז), וְכֵן קַצְוֵי אֶרֶץ (תהילים ס״ה), מִגְזֶרֶת קָצָה:

ותשב מנגד. כֵּינְן שֶׁקָּרַב לָמוּת הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק:

י״ז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים ׀ אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃

את קול הנער. מִכָּאן שֶׁתְּפִלַּת הַחוֹלֶה מִתְפַּלֶּלֶת אֲחֵרִים עָלָיו וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל (בראשית רבה):

באשר הוא שם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁו הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶּׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת (ראש השנה ט״ז), לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בָּנֶיךָ בָּצָמָא אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר, וְהוּא מְשִׁיבָם עַכְשָׁו מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ צַדִּיק, אָמַר לָהֶם לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁו אֲנִי דָנוֹ, וְזֶהוּ בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. וְהֵיכָן הֵמִית אֶת יִשְׂרָאֵל בַּצָּמָא? כְּשֶׁהָגְלָם נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר מַשָּׂא בַּעֲרֹב וְגוֹ׳ לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם וְגוֹ׳ (ישעיהו כ״א), כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֵצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְשׁוֹבְיֵיהֶם בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הוֹלִיכוּנוּ אֵצֶל בְּנֵי דוֹדֵנוּ יִשְׁמָעֵאל וִירַחֲמוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר אֹרְחוֹת דְּדָנִים (שם) – אַל תִּקְרֵי דְּדָנִים אֶלָּא דּוֹדִים – וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לְקִרְאָתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בָּשָׂר וְדָג מָלוּחַ וְנוֹדוֹת נְפוּחִים, כְּסִבּוּרִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וּכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת:

י״ח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֶךָ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃

י״ט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃

כ׳ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃

רבה קשת. יוֹרֶה חִצִּים בְּקֶשֶׁת׃

קשת. עַל שֵׁם הָאֻמָּנוּת, כְּמוֹ חַמָּר, גַּמָּל, צַיָּד, לְפִיכָךְ הַשִּׁי״ן מְדֻגֶּשֶׁת. הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר יָדוֹ בַכֹּל וְגוֹמֵר׃

כ״א וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ {פ}

מארץ מצרים. מִמְּקוֹם גְּדוּלָּיָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְגוֹ׳ (בראשית ט״ז:א׳), הַיְנוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי זְרַק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אֲעִיקְּרֵיהּ קָאֵי׃

כ״ב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃

אלהים עמך. לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁיָּצָא מִשְׁכּוֹנַת סְדוֹם לְשָׁלוֹם, וְעִם הַמְּלָכִים נִלְחַם וְנָפְלוּ בְיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לִזְקוּנָיו׃

כ״ג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בָאלֹהִים הֻנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃

ולניני ולנכדי. עַד כָּאן רַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן׃

כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ (בראשית רבה)׃

כ״ד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃

כ״ה וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

והוכח. נִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ עַל כָּךְ׃

כ״ו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם׃

כ״ז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית׃

כ״ח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן׃

כ״ט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה׃

ל׳ וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃

בעבור תהיה לי. זאת׃

לעדה. לְשׁוֹן עֵדוּת שֶׁל נְקֵבָה, כְּמוֹ וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה (בראשית ל״א)׃

כי חפרתי את הבאר. מְרִיבִים הָיוּ עָלֶיהָ רוֹעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים אֲנַחְנוּ חָפַרְנוּהָ, אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם כָּל מִי שֶׁיִּתְרָאֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלוּ הַמַּיִם לְקָרָאתוֹ, שֶׁלּוֹ הִיא, וְעָלוּ לִקְרַאת אַבְרָהָם׃

ל״א עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃

ל״ב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃

ל״ג וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃

אשל. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר פַּרְדֵּס לְהָבִיא מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לָאוֹרְחִים בַּסְּעוּדָה, וְחַד אָמַר פַּנְדָּק לְאַכְסַנְיָא וּבוֹ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת. וּמָצִינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ (דניאל י״א)׃

ויקרא שם וגו'. עַל יְדֵי אוֹתוֹ אִשָּׁל נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה אֱלוֹהַּ לְכָל הָעוֹלָם, לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׂוֹתִים אוֹמֵר לָהֶם בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם? מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֲכַלְתֶּם (סוטה י'):

ל"ד **וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: {פ}**

ימים רבים. מְרֻבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן. בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה כ"ה שָׁנָה וְכָאן כ"ו, שֶׁהֲרֵי בֶּן ע"ה שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא, שֶׁלֹּא מָצִינוּ קֹדֶם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב אֶלָּא שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעְבֹר אַבְרָם, וַיִּפְתֹּק מִשָּׁם, וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה (בראשית י"ב), וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁהֲרֵי שְׁלָחוֹ פַּרְעֹה מִיָּד, וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו עַד וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן (שם י"ג), שָׁם יָשַׁב עַד שֶׁנֶּהֶפְכָה סְדוֹם, מִיָּד וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם מִפְּנֵי בּוּשָׁה שֶׁל לוֹט וּבָא לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֶן צ"ט שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בַּשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֶצְלוֹ הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי כ"ה שָׁנָה, וְכָאן כְּתִיב יָמִים רַבִּים, מְרֻבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים, וְלֹא בָא הַכָּתוּב לְסָתֵם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרֻבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ יוֹתֵר הָיָה מְפָרְשָׁם, וְעַל כָּרְחֵךְ אֵינָם יְתֵרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי כ"ו שָׁנָה; מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וְחָזַר לְחֶבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה קָדְמָה לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנִים, בְּסֵדֶר עוֹלָם:

פרק כ"ב

א' **וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:**

אחר הדברים האלה. יֵשׁ מְרֻבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים (סנהדרין פ"ט) אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר מִכָּל סְעוּדָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד אוֹ אַיִל אֶחָד; אָמַר לוֹ כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי לֹא הָיָה מְעַכֵּב; וְי"א אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה וְלֹא מִחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק בְּאֵבֶר א' אַתָּה מְיָרְאֵנִי? אִלּוּ אָמַר לִי הַקָּבָ"ה זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי, לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב.

הנני. כְּךָ הִיא עֲנִיָּתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זִמּוּן:

ב' **וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:**

קח נא. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, אָמַר לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמֹד לִי בְּזֶה הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁ:

את בנך. אָמַר לוֹ שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי, אָמַר לוֹ אֶת יְחִידְךָ; אָמַר לוֹ זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, אָמַר לוֹ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ; אָמַר לוֹ שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב, אָמַר לוֹ אֶת יִצְחָק (סנהדרין פ"ט). וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעַרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף, וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה וְלִתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר:

ארץ המוריה. יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמֹּרִיָּה (דברי הימים ב ג'). וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאַנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְּטֹרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר וּלְבוֹנָה וּשְׁאָר בְּשָׂמִים:

והעלהו. לֹא אָמַר לוֹ שְׁחָטֵהוּ, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ הַקָּבָ"ה לְשָׁחְטוֹ אֶלָּא לְהַעֲלוֹתוֹ לָהָר לַעֲשׂוֹתוֹ עוֹלָה, וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ אָמַר לוֹ הוֹרִידֵהוּ:

אחד ההרים. הַקָּבָ"ה מַתְהֶא הַצַּדִּיקִים וְאַחַר כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם; וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ (בראשית י"ב), וְכֵן בְּיוֹנָה וּקְרָא עָלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה (יונה ג ב):

ג' **וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים:**

וישכם. נִזְדָּרֵז לַמִּצְוָה (פסחים ד'):

ויחבש. הוּא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא צִוָּה לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו, שֶׁהָאַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה:

את שני נעריו. יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לָצֵאת לַדֶּרֶךְ בְּלֹא ב' אֲנָשִׁים (בראשית רבה), שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לִנְקָבָיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשֵּׁנִי עִמּוֹ:

ויבקע. תַּרְגּוּם וְצַלַּח, כְּמוֹ וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן (שמואל ב' י"ט), לְשׁוֹן בְּקִיעָה, פינדר"א בלע"ז:

ד' **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:**

ביום השלישי. לָמָּה אַחַר מִלְּהַרְאוֹתוֹ מִיָּד? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֲמָמוֹ וְעִרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם וְטָרַח דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהַמְתִּין אֶל לִבּוֹ לֹא הָיָה עוֹשֶׂה:

וירא את המקום. רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר:

ה׳ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם:

עד כה. כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מֶעָט לַמָּקוֹם אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ. וּמ״אַ אֶרְאֶה הֵיכָן הוּא מַה שֶּׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ:

ונשובה. נִתְנַבֵּא שֶׁיָּשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם:

ו׳ וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

המאכלת. סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁאוֹכֶלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתֵימָא וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר (דברים ל״ב), וְשֶׁמַּכְשֶׁרֶת בָּשָׂר לַאֲכִילָה. דָּ״אַ זֹאת נִקְרֵאת מַאֲכֶלֶת עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מִמֶּנָּה שְׂכָרָהּ:

וילכו שניהם יחדו. אַבְרָהָם שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ הָיָה הוֹלֵךְ בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה כְּיִצְחָק, שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בַּדָּבָר:

ז׳ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה:

ח׳ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

יראה לו השה. כְּלוֹמַר יִרְאֶה וְיִבְחַר לוֹ הַשֶּׂה, וְאִם אֵין שֶׂה, **לעולה בני.** וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁהֶבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט,

וילכו שניהם יחדו. בְּלֵב שָׁוֶה:

ט׳ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים:

ויעקד. יָדָיו וְרַגְלָיו מֵאֲחוֹרָיו; הַיָּדַיִם וְרַגְלַיִם בְּיַחַד הִיא עֲקִידָה (שבת נ״ד), וְהוּא לְשׁוֹן עֲקֵדִים, שֶׁהָיוּ קַרְסוֹלֵיהֶם לְבָנִים, מָקוֹם שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ הָיָה נִכָּר:

י׳ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ:

י״א וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

אברהם אברהם. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא, שֶׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ:

י״ב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

אל תשלח. לִשְׁחֹט; אָמַר לוֹ אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חֲבָלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם, אָמַר לוֹ **אל תעש לו מאומה** – אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם:

כי עתה ידעתי. אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר? אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה, לֹא אֶחֱלֹק בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה (תהילים פ״ט); כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ ״קַח״, מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה – לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַפְקְתִּיהּ, אַחְתִּיהּ.

כי עתה ידעתי. מֵעַתָּה יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ; יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו, שֶׁרוֹאִים כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה:

י״ג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ:

והנה איל. מוּכָן הָיָה לְכָךְ מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית:

אחר. אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ, רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז, וְהוּא שֶׁמִּתַּרְגְּמִינָן וּזְקַף אַבְרָהָם יַת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין:

בסבך. אִילָן:

בקרניו. שֶׁהָיָה רָץ אֵצֶל אַבְרָהָם, וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ וּמְעָרְבְבוֹ בָּאִילָנוֹת:

תחת בנו. מֵאַחַר שֶׁכָּתוּב וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה, לֹא חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ? עַל כָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ הָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא זוֹ כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה בִּבְנִי, כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט, כְּאִלּוּ דָּמוֹ זָרוּק, כְּאִלּוּ הוּא מֻפְשָׁט, כְּאִלּוּ הוּא נִקְטָר וְנַעֲשָׂה דֶּשֶׁן:

י״ד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר֙ יֵאָמֵר הַיּ֔וֹם בְּהַ֖ר יְהוָ֥ה יֵרָאֶֽה׃

ה׳ יראה. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, ה׳ יִבְחַר וְיִרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת׃

אשר יאמר היום. שֶׁיֹּאמְרוּ לְיָמֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו בְּהַר זֶה יֵרָאֶה הַקָּבָ״ה לְעַמּוֹ׃

היום. הַיָּמִים הָעֲתִידִין, כְּמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמְרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. וּמ״א ה׳ יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְסִלּוֹחַ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילָם מִן הַפֻּרְעָנוּת, כְּדֵי שֶׁיֵּאָמֵר הַיּוֹם הַזֶּה — בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים — בְּהַר ה׳ יֵרָאֶה אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפָּרָה׃

ט״ו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃

ט״ז וַיֹּ֣אמֶר בִּ֤י נִשְׁבַּ֙עְתִּי֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה כִּ֥י יַ֛עַן אֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתָ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֑ה וְלֹ֥א חָשַׂ֖כְתָּ אֶת־בִּנְךָ֥ אֶת־יְחִידֶֽךָ׃

י״ז כִּֽי־בָרֵ֨ךְ אֲבָרֶכְךָ֜ וְהַרְבָּ֣ה אַרְבֶּ֗ה אֶת־זַרְעֲךָ֙ כְּכוֹכְבֵ֣י הַשָּׁמַ֔יִם וְכַחוֹל֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־שְׂפַ֣ת הַיָּ֔ם וְיִרַ֥שׁ זַרְעֲךָ֖ אֵ֣ת שַׁ֣עַר אֹיְבָֽיו׃

ברך אברכך. אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן׃

והרבה ארבה. אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן׃

י״ח וְהִתְבָּרְכוּ֙ בְּזַרְעֲךָ֔ כֹּ֖ל גּוֹיֵ֣י הָאָ֑רֶץ עֵ֕קֶב אֲשֶׁ֥ר שָׁמַ֖עְתָּ בְּקֹלִֽי׃

י״ט וַיָּשָׁב֙ אַבְרָהָ֔ם אֶל־נְעָרָ֖יו וַיָּקֻ֣מוּ וַיֵּלְכ֣וּ יַחְדָּ֑ו אֶל־בְּאֵ֣ר שָׁבַ֔ע וַיֵּ֥שֶׁב אַבְרָהָ֖ם בִּבְאֵ֥ר שָׁבַֽע׃ {פ}

וישב אברהם בבאר שבע. לֹא יְשִׁיבָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּחֶבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב, י״ב שָׁנִים לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק יָצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע וְהָלַךְ לוֹ לְחֶבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים, מְרֻבִּים מִשֶּׁל חֶבְרוֹן הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם כ״ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה׃

כ׳ וַיְהִי֙ אַחֲרֵ֣י הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַיֻּגַּ֥ד לְאַבְרָהָ֖ם לֵאמֹ֑ר הִנֵּ֤ה יָלְדָה֙ מִלְכָּ֔ה גַּם־הִ֥וא בָּנִ֖ים לְנָחוֹ֥ר אָחִֽיךָ׃

אחרי הדברים האלה ויגד וגו׳. בְּשׁוּבוֹ מֵהַר הַמּוֹרִיָּה הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר אִלּוּ הָיָה בְּנִי שָׁחוּט כְּבָר, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים, הָיָה לִי לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא, בִּשְׂרוֹ הַקָּבָ״ה שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה בַּת זוּגוֹ, וְזֶהוּ **הדברים האלה**, הִרְהוּרֵי דְּבָרִים שֶׁהָיוּ עַל יְדֵי עֲקֵדָה׃

גם היא. אַף הִיא הִשְׁוָת מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ לְמִשְׁפְּחוֹת אַבְרָהָם י״ב, מָה אַבְרָהָם י״ב שְׁבָטִים שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב, ח׳ בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וד׳ בְּנֵי שְׁפָחוֹת, אַף אֵלּוּ ח׳ בְּנֵי גְּבִירוֹת וְד׳ בְּנֵי פִּילֶגֶשׁ׃

כ״א אֶת־עוּץ֙ בְּכֹר֔וֹ וְאֶת־בּ֥וּז אָחִ֖יו וְאֶת־קְמוּאֵ֥ל אֲבִי־אֲרָֽם׃

כ״ב וְאֶת־כֶּ֖שֶׂד וְאֶת־חֲזֹ֑ו וְאֶת־פִּלְדָּ֣שׁ וְאֶת־יִדְלָ֔ף וְאֵ֖ת בְּתוּאֵֽל׃

כ״ג וּבְתוּאֵ֖ל יָלַ֣ד אֶת־רִבְקָ֑ה שְׁמֹנָ֣ה אֵ֔לֶּה יָלְדָ֥ה מִלְכָּ֖ה לְנָחֹ֥ור אֲחִי־אַבְרָהָֽם׃

ובתואל ילד את רבקה. כָּל הַיִּחוּסִין הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פָּסוּק זֶה׃

כ״ד וּפִילַגְשׁ֣וֹ וּשְׁמָ֔הּ רְאוּמָ֖ה וַתֵּ֣לֶד גַּם־הִ֑וא אֶת־טֶ֥בַח וְאֶת־גַּ֖חַם וְאֶת־תַּחַ֥שׁ וְאֶת־מַעֲכָֽה׃ {פ}